

Deze synthese werd gerealiseerd met de steun van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse.

Brussels Studies is gepubliceerd met steun van Innoviris (Brussels Instituut voor Onderzoek en Ontwikkeling)

Nummer 101, 20 juni 2016. ISSN 2031-0293

Brussels Studies fact sheet. De nood aan leerkrachten in het Brussels Gewest tegen 2020

Benjamin Wayens, Université Saint-Louis – Bruxelles & Université libre de Bruxelles; **Bernard Delvaux**, Université catholique de Louvain; **Pierre Marissal**, Université libre de Bruxelles; **Sofie Vermeulen**, Université Saint-Louis – Bruxelles; **Benoit Quittelier**, Université Saint-Louis – Bruxelles; **Rudi Janssens**, Vrije Universiteit Brussel

1. Meer schoolgaande kinderen vergen meer klasruimte en meer leerkrachten

1. Al ruim tien jaar neemt het aantal jongeren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sterk toe. Na de toename van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs, stellen we vandaag ook een sterke stijging vast in het lager en middelbaar onderwijs. Deze groei doet bijkomende noden ontstaan, niet alleen op het gebied van infrastructuur, maar ook op het vlak van begeleidend personeel. Hoewel onderwijs niet expliciet tot de bevoegdheden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behoort, voelt het Gewest genoodzaakt in dit domein tussen te komen. De bekommernis van de gewestregering vloeit voort uit de rechtstreekse en onrechtstreekse impact van de onderwijsproblematiek op de gewestelijke bevoegdheidsdomeinen¹. Toch kan het gewest vanuit zijn bevoegdheden met betrekking tot de arbeidsmarkt bijdragen tot het oplossen van de omkaderingsproblematiek in het onderwijs.

2. De Brusselse demografische context vraagt om zowel voldoende schoolplaatsen als infrastructuur (figuur 1), maar ook om voldoende personeel. Deze synthese² bespreekt de verwachte spanning tussen het aanbod van en de vraag naar leerkrachten tegen het schooljaar 2019-2020.

2. Prognose van vraag en aanbod: methode

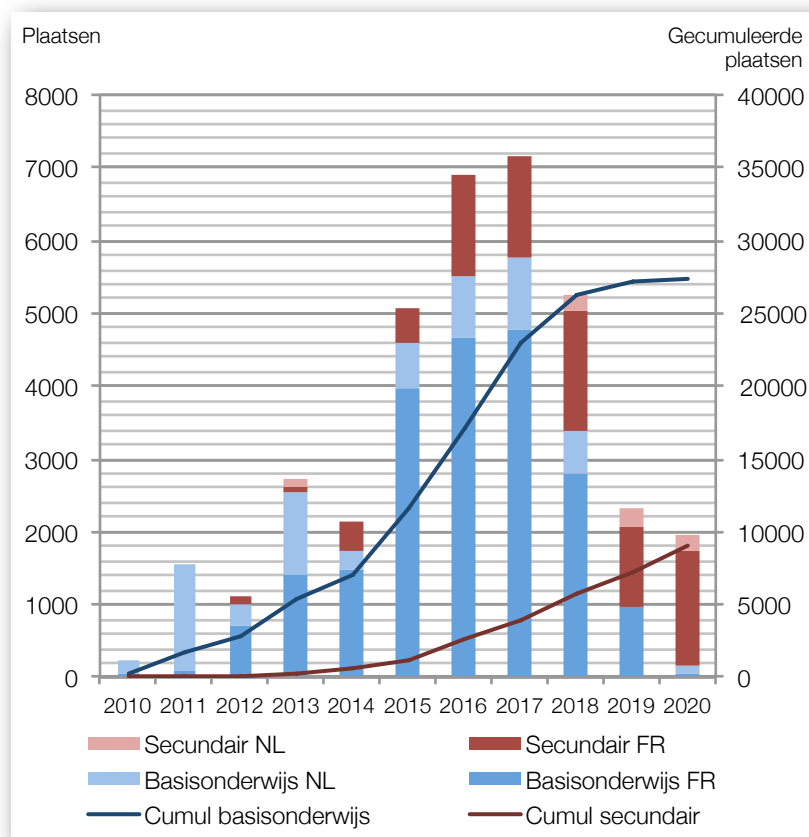
3. De prognose van de vraag evalueert de nood aan onderwijzend personeel op basis van de verwachte schoolgaande bevolking in 2019-2020 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het aantal ingeschreven leerlingen in Brussel en hun verdeling per gemeenschap, schoolniveau en onderwijsnet worden geëxtrapoleerd naar het aantal leerplichtige kinderen op basis van de demografische vooruitzichten. De studie schat dat tussen 2013-2014 en 2019-2020 de schoolgaande bevolking in Brussel met ongeveer 24 000 leerlingen zal toenemen, waarvan 20 000 aan Franstalige kant en 4 000 aan Nederlandstalige kant. Het aantal leerlingen tussen 6 en 16 jaar zal gevoelig stijgen, met een piek van 9- tot 13-jarigen. De schatting van de nood aan leerkrachten is gebaseerd op de toepassing van het omkaderingspercentage (aantal VTE's per leerling) van 2013-2014 op het aantal verwachte leerlingen in 2019-2020.

4. De prognose van het aanbod begroot het aantal leerkrachten dat in 2019-2020 nog in dienst zal zijn en de leerkrachten die er nog zullen bijkomen, in de veronderstelling dat het aantal nieuwe leerkrachten dat kan worden aangeworven de huidige trend volgt. De studie houdt ook rekening met het feit dat niet alle bezoldigde leerkrachten in actieve

¹ Een bespreking van het onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vindt u hier: WAYENS, Benjamin, JANSSENS, Rudi en VAESSEN, Joost, 2013. BSI Synthesenota. Het onderwijs in Brussel: een complex crisisbeheer. *Brussels Studies*. 2013. Nr. 70, pp. 128. Online beschikbaar op www.brusselsstudies.be

² De methodologie en de resultaten worden voorgesteld en meer uitgebreid besproken in MARISSAL, Pierre, VERMEULEN, Sofie, QUITTELIER, Benoit, JANSSENS, Rudi, DELVAUX, Bernard en WAYENS, Benjamin, 2016. *De nood aan leerkrachten in het Brussels Gewest*. Brussel: éditions IRIS, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse. De cahiers van het BISA, 5. Beschikbaar online http://bisa.brussels/bestanden/publicaties/cahiers-van-het-bisa/cahiers_bisa_nr_5_juni_2016

dienst zijn. Ze kunnen afwezig zijn wegens een andere opdracht, ziekte- of bevallingsverlof, loopbaanonderbreking, enz. Daarom houdt de schatting ook rekening met het gemiddeld aanwezigheidspercentage van de leerkrachten.

Figuur 1. Evolutie van het aantal gerealiseerde en het aantal geplande schoolplaatsen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 2010 en 2020. De gerealiseerde plaatsen zijn het aantal effectief gerealiseerde plaatsen tussen 2010 en 2015. De geplande plaatsen zijn het aantal plaatsen waarvan de realisatie is voorzien tussen 2016 en 2020. Bron: ATO-ADT, 2016.

3. Lerarentekort bij ongewijzigde tendensen

5. Het aanbod van en de vraag naar leerkrachten werd met elkaar vergeleken. Op basis daarvan schatten we de nood aan bijkomende leerkrachten. Daarvoor werden twee methoden gebruikt. De ene bepaalde de maximale spanningen tussen de vraag en het aanbod, de andere de minimale spanningen (tabel 1).

6. De maximumschatting gaat ervan uit dat alle leerlingen van alle klassen, elke dag, voor elke les een leerkracht hebben: de geschatte cijfers van vraag en aanbod in 2019-2020 worden met elkaar vergeleken. Volgens deze methode zijn er 2 164 extra VTE's nodig, waarvan 1 822 VTE's in de scholen van de Franse Gemeenschap en 342 VTE's in deze van de Vlaamse Gemeenschap. Deze ideale situatie stemt echter niet overeen met de realiteit: geen enkel organisatiesysteem kan elke leerkracht die een enkele dag afwezig is, vervangen door een andere leerkracht zonder klassen bij elkaar te zetten.

7. De minimumschatting gaat uit van het aanwezigheidspercentage van de leerkrachten in 2013-2014 toegepast op de omkadering van de klassen in 2019-2020. Een dergelijke prognose berekent het verschil in aanbod tussen 2019-2020 en 2013-2014 en vergelijkt dit met het verschil tussen de noden van beide periodes. Deze methode levert een schatting op van 436 extra VTE's, waarvan 281 in de Franse Gemeenschap en 155 in de Vlaamse Gemeenschap. Deze minimumschatting gaat eveneens uit van een ideale situatie; ze stelt immers dat het aanwezigheidspercentage van 2013-2014 toelaat een optimale omkadering te garanderen. De realiteit toont echter dat bepaalde klassen het lange tijd zonder leerkracht moeten stellen.

8. Het aantal extra VTE's dat tegen 2019-2020 nodig is, ligt dus tussen een maximumschatting (2 164 extra VTE's), die de noden enigszins overschat, en een minimumschatting (436 extra VTE's) die impliceert dat we de huidige toestand - met (te) veel klassen zonder leerkracht - zouden aanvaarden. Hoewel het verschil tussen de twee schattingen vrij groot is, stellen we vast dat zelfs het tekort op basis van de minimumschatting niet te verwaarlozen is. In de Franse Gemeenschap situeren de tekorten zich voornamelijk in het middelbaar onderwijs en zijn er weinig tekorten in het kleuteronderwijs. In de Vlaamse Gemeenschap zijn de verwachte tekorten in het lager onderwijs bijna even groot als in het middelbaar onderwijs.

		Gevraagd aantal lkr in 2019 (VTE)	Prognose van de maximale spanning		Prognose van de minimale spanning			
			Verschil tussen aanbod en vraag (VTE)	Balans van het geraamde verschil tussen aanbod en vraag (%)	Bijkomende vraag tussen 2013-2014 en 2019-2020 (VTE)	Bijkomend aanbod tussen 2013-2014 en 2019-2020 (VTE)	Verschil tussen extra aanbod en extra vraag (VTE)	Balans van het geraamde verschil tussen vraag en aanbod (%)
Franstalig onderwijs (algemeen en bij- zonder)	Kleuteronderwijs	2.921	31	101,1	154	499	349	324
	Lager onderwijs (LO)	6.114	-413	93,2	713	710	-3	99,6
	Secundair onderwijs (SO)	9.151	-1.064	88,4	750	590	-160	78,7
	Levensbeschouwelijke vakken (LO & SO)	1.081	-252	76,7	104	23	-81	22,1
	Totaal van alle niveaus samen	19.267	-1.699	91,2	1.721	1.822	101	105,9
	Totaal tekort van de knelpuntfuncties		-1.822				-281	
Nederlandstalig onderwijs (alge- meen)	Kleuteronderwijs	974	-21	97,8	68	99	31	145,6
	Lager onderwijs (LO)	1.351	-140	89,6	152	80	-72	52,6
	Secundair onderwijs (SO)	1.776	-134	92,5	121	102	-19	84,3
	Levensbeschouwelijke vakken (LO & SO)	179	-1	99,4	37	8	-29	21,6
	Totaal van alle niveaus samen	4.280	-296	93,1	378	289	-89	76,9
	Totaal tekort van de knelpuntfuncties		-342				-155	

Tabel 1. Prognose van de maximale en minimale spanning (op de arbeidsmarkt) tussen het aanbod van en de vraag naar leerkrachten (VTE) in 2019-2020. Totalen kunnen ietwat verschillen omwille van afrondingen in de berekening. Bron: Berekeningen door de auteurs, op basis van de data aangeleverd door ETNIC, 2015 (betalingsgegevens) en AgODi, 2015 (betalingsgegevens).

4. Mogelijke beleidsmaatregelen

9. Zelfs al zijn de schattingen niet 100 procent nauwkeurig, toch is het overduidelijk dat de spanningen tussen het aanbod en de vraag in de komende jaren zullen blijven bestaan of zelfs zullen toenemen. De gemeenschaps- en gewestoverheden zullen dan ook een aantal maatregelen moeten treffen.

10. Een eerste mogelijke ingreep bestaat uit het verminderen van de noden, met andere woorden werken aan de verschillende parameters

die een impact hebben op het aantal in te vullen betrekkingen. Dat houdt in dat we hoofdzakelijk moeten inzetten op het beperken van het zittenblijven, maar ook op het beperken van het heroriënteren van leerlingen naar het technisch, beroeps- en eventueel het buitengewoon onderwijs, onderwijsafdelingen waar het omkaderingspercentage aanzienlijk hoger ligt dan in het algemene gewone onderwijs.

11. Een tweede mogelijke maatregel behelst het verkleinen van de verhouding tussen het aantal bezoldigde leerkrachten en het aantal arbeidsplaatsen, zonder daarbij het aantal lesdagen zonder leerkracht

te doen stijgen. Een voorstel zou kunnen zijn om de werkomstandigheden te verbeteren, om het aantal lesdagen zonder leerkracht en het aantal niet-actieve bezoldigde leerkrachten terug te dringen, en het systeem voor de vervanging van afwezige leerkrachten doeltreffender te maken door gemeenschappelijke uitzendvoorzieningen op te richten beschikbaar voor meerdere inrichtende machten.

12. Een derde mogelijke piste zet in op het in dienst houden van leerkrachten. In het begin van hun loopbaan bepalen drie belangrijke factoren dat leerkrachten het onderwijs vaarwel zeggen en waaraan kan gesleuteld worden: de arbeidsvoorwaarden (deeltijds werken en onvoldoende stabiliteit), het gebrek aan een pedagogisch diploma en de werkomstandigheden. In de praktijk betekent dit het bevorderen en vereenvoudigen van de doorstroming van nieuwe leerkrachten tussen de verschillende inrichtende machten, het oprichten van steunpunten die specifiek gericht zijn op het consolideren van deeltijdse of tijdelijke jobs van jonge leerkrachten en het uitbouwen van het mentorschap of verdere specifieke opleiding. Dit betekent ook leerkrachten gemotiveerd houden door de lineaire (einde)loopbaanlogica te doorbreken door middel van concrete maatregelen zoals de diversifiëring van het werk of deeltijds werken (zoals bijvoorbeeld voor het co-teaching met een beginnende leerkracht).

13. Een vierde mogelijke maatregel zet in op het verhogen van de aantrekkelijkheid van het Brusselse onderwijs op de arbeidsmarkt. Door deze relatieve aantrekkelijkheid te verhogen, zouden we leerkrachten die buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen of werkrachten van buiten de onderwijssector kunnen aantrekken. We moeten bijgevolg rekening houden met de specifieke werkomstandigheden in Brussel en die verbeteren. Wat dat betreft, zal de factor (verhuis)mobilititeit (en parkeerruimte) waarschijnlijk steeds belangrijker worden. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt over hefboomen om bepaalde van deze parameters aan te pakken (mobilititeit, woningprijzen...), terwijl andere onder de bevoegdheid van de gemeenschappen vallen. Om de houders van een leerkrachtendiploma die niet in de onderwijssector werken of mensen met kwalificaties in bepaalde disciplines aan te trekken zullen er meerdere problemen aangepakt moeten worden, zoals de leerkrachtenopleiding (of de aanvullende opleiding) die gevolgd moet kunnen worden als men al in dienst is of de waardering (ook op het

gebied van bezoldiging) van de ervaring die buiten de onderwijssector werd opgedaan. Dat zijn twee kwesties waaraan een prijskaartje hangt en die onder de bevoegdheden van de gemeenschappen vallen.

14. Ten slotte moet het probleem ook ten gronde worden aangepakt door het aantal studenten dat een leerkrachtenopleiding volgt, te verhogen. Dat kan door de aantrekkelijkheid van het beroep van leerkracht te versterken, dat te kampen heeft met een gebrek aan symbolische en financiële erkenning voor hun werk. Gezien de sterke vervrouwelijking van het beroep is de verbetermarge groot en zou het uiteraard goed zijn om meer mannen aan te trekken voor dit type opleiding. Men kan een opleidingsaanbod voor professionele heroriëntering ontwikkelen dat gericht is op personen die niet over een pedagogisch diploma beschikken, maar ook op anderen die wel een dergelijk diploma hebben en van job willen veranderen. Gezien het grote aantal niet-geslaagde studenten, zou men tot slot ook studiebegeleidingsmaatregelen kunnen uitwerken (zonder de kwaliteit van de opleiding aan te tasten), waardoor meer studenten succesvol afstuderen. Ook anticiperen op de impact van de verlenging van de leerkrachtenopleiding op de Brusselse onderwijssector is noodzakelijk.

Contact

Benjamin Wayens (Redactiesecretaris), +32(0)2 211 78 22,
bwayens@brusselsstudies.be

Joost Vaesen (Directeur van het BSI), + 32(0)476 78 93 37,
joost.vaesen@ulb.ac.be